

DEMME JÓZSEF

Egy trencsényi választás históriája

A pánszlávizmus vádja és a valóság

„... gyalázatunk, keservünk
Már ezer év óta rokon.
Mért nem találkozunk süvöltve
Az eszme-barrikádokon?”

(Ady Endre)

A dolgozat a mottóban fölített költői kérdésre kíván tényleges választ adni egy olyan, 1848-as választási konfliktus bemutatásán keresztül, melyben a 19. századi szlovák–magyar együttélés főbb problémáit boncolgatjuk. Találkozott ugyan a konfliktus két szereplője, a szlovák identitású katolikus pap és a magyar identitású középnemes az eszme-barrikádokon, ám úgy tűnik, elmentek egymás mellett. Hogy miért történt így, ezt kutatja a tanulmány.¹

Az első beszámoló

Az események első, korabeli lejegyzése így hangzott: „A bitcsei kerületben folyó hó 20-án tartott követválasztás alkalmával pánszláv irányáról ismeretes Gerometta nevű káplán párthivei által rendkívüli ingerültség támasztatott, mely, kisebbségbe maradása következtében, Marsovszky Bernáth, megválasztott képviselő és hívei elleni erőszakoskodással fájulván, az előre odarendelve volt Ferenc József Főherceg nevet viselő lovaskatonaság közbenjárása anélkül, hogy ebből nagyobb szerű következmények származtak volna, szükségessé lett. Miről Belügyminister Urat azzal sietek tudósítani, hogy az említett káplán, úgy híveinek lázító beszédei iránt tüstént nyomozást rendeltem el; az előjárói ellen engedetlenséget tanúsított nemzetőrség lefegyverzést és a bűnösöknek tapasztalandók elfogását az illető csendbiztosnak meghagytam; végre pedig intézkedést tettem a nevezett lovaskatonaságnak helybenmaradása körül, mert a bitcsei vidéken lakó papság mozgalmi aggodalmat költöttek bennem fel a csend zavartalan állapotának fennmaradása iránt.”² A lejegyző Kubicza Pál megyei alispán, a címzett pedig Szemere Bertalan belügyminiszter. Fő kérdéseinket feltehetjük ezen híradás alapján, sőt a közlő látásmódja segít néhány kérdés feltevésében: Mi történt a választáson? Mi volt az összeütközés oka, pusztán nemzetiségi konfliktus, vagy ez csak a felszín? Ki volt a két jelölt, s miért éppen ők szállhattak versenybe? Kik támogatták őket? Nem érdektelen az a kérdés sem, hogy elkerülhetetlen volt-e a tettegesség, már csak azért sem, mert ezen a vidéken volt a legtöbb választási konfliktus, mind Trencsén,

¹ A tanulmány megírása során nagy segítséget jelentettek Kiss Gy. Csabának az első kéziratához fűzött megjegyzései, segítségét ezúton is köszönöm. A dolgozat a Pro Renovanda alapítvány „Diákok a tudományért” szakalapítványa támogatásával készült.

² Rapant, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848–49. Dejiny a dokumenty. Diel prvý. Slovenská jar 1848.* I/2. Turčiansky Svätý Martin, 1937. 338.

mind Nyitra megyében a választókerületeknek csaknem a felében tudunk tömegverekedésről vagy választási csalásról/visszaélésről. Megalapozott volt-e a vád, egyáltalán, mit értettek pánszlávizmuson? A biccei segédlelkész valóban a Magyar Királyság integritása ellen lépett volna fel, vagy egyetlen bűne a szlovák nemzeti értelmiségi léte volt? Egyáltalán: a rendkívüli helyzet kiváltotta nemzeti zavargásról van szó³ vagy mélyen húzódo nemzetiségi ellentétekről?⁴

Trencsén megye június 21-i ülésén – Kubicza leveléhez híven – határozat született egy nyomozóbizottság kiküldéséről, melynek jelentése szerint „Gerometta Jenő” „tót köztársaság” alakításáról beszélt, orosz és délszláv emisszáriusokat fogadott a lakásában, magyar és kormány-ellenes kijelentéseket tett, polgárháború esetén pedig önkénteseket toborzott volna, hogy velük a szlovák oldalhoz csatlakozzon. Rovásán szürek, hogy a biccei nemzetőrséget az ő lázító tevékenysége miatt kellett feloszlatni. Erről a megyei jegyzőkönyv június 27–28-i bejegyzései tájékoztatnak, s megtudhatjuk, hogy a dokumentumokkal alátámasztott nyomozás után Gerometta még „szökésben van”.⁵

A kérdés elemzésekor az első járható utat tehát a nemzeti küzdelmek története felől közelíthetjük meg, ugyanakkor meg kell tudnunk azt is, ki volt ez a Gerometta, és megtalálható-e a szlovák nemzeti mozgalom és a nyelvi emancipáció színterein a reformkor folyamán.

Egy szlovák hazafi

E fejezet nem egy hagyományos biográfia kereteire épül, a főszereplő születésénél fél évszázaddal korábbra nyúlunk vissza. Arra próbálunk inkább választ keresni, hogy hol foglalt helyet a megvádolt képviselőjelölt nem csak a szlovák nemzeti mozgalom színpadán, hanem az adott terület társadalmi és politikai viszonyai között.

³ A rendkívüli helyzet által kiváltott etnikai zavargás nem volt ismeretlen a térségben. Az eset előtt egy-két hónappal az északi megyékben, így Trencsén megye több városában is pogromhangulat uralkodott. A helyzet súlyosságát mutatja, hogy a kormány kénytelen volt statáriumot elrendelni május 5-én. Itt fontos felhívni a figyelmet a szlovák publicisztikában és sajnálatos módon – Gabriel Viktor szerint – a *hivatalos történelemkönyvben* is fellelhető mítoszra, mely szerint a statáriumot a lipótszentmiklósi petícióra válaszul vezették be, és egyértelműen a szlovák nemzeti mozgalom, a petíció szerzői ellen irányult. Ez már csak azért is furcsa, mert a statáriumot a lipótszentmiklósi gyűlés előtt 5 nappal hirdették ki. A problémára lásd Viktor, Gabriel [Szalay, Ladislav]: *1848–1849 legendája a szlovák történetírásban*. Pozsony, 1999. 50–52., illetve Vesztróczy Zsolt: *Petíciók és kudarcok. A szlovák nemzeti mozgalom és a középfokú oktatás kérdése az 1840-es években*. Sic Itur ad Astra, 15. évf. (2003) 1. sz. 95–126., 114.

⁴ Nem véletlen, hogy a híradás állításait kétségbe vonó kérdések is felmerültek. Kubicza Pál nem „független hírforrás”, közlésének alapja, az általa közvetített valóság szubjektív. Az események idején minden valószínűség szerint Trencsénben tartózkodott, hiszen a város választotta meg közfelkiáltással, ellenjelölt nélkül képviselőnek. Az összetűzés híre talán éppen a tiszteletére adott éjjeli fáklýaszene idején érkezett meg, hiszen jelentését másnap, 21-én írta. Az országgyűlésen támogatta a kincstári javakra történő magyar betelepítést, az oktatási törvény tárgyalásakor pedig támogatta a magyar nyelvű oktatást a nemzetiségi területen, igaz, elismerte a nemzetiségi nyelveket is. S ha mindez még nem lenne elég Kubicza prekoncepciózus látásmódjának az igazolására, hozzátehetjük még, hogy Marsovszky Bernáttal közelebbi barátságban állhatott, hiszen 1849 áprilisában együtt utaztak vendégségbe gróf Csákynéhoz Szendrőre. Ez, nem mellékesen, kitűnő hivatkozási alap volt a hadbírótság előtt, amikor Marsovszky a trónfosztástól való távollétét próbálta igazolni. Pálmány Béla (szerk.): *Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja*. Budapest, 2002. 483–485.

⁵ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2., 346.

Valamikor a 18. század utolsó évtizedeiben történt, hogy Pietro Gerometta, egy itáliai földműves fia elindult a Velencéhez tartozó Andoiusból.⁶ Nem tudjuk, hogy a végleges kitelepülés szándékával hagyta-e el szülőföldjét, és azt sem, hogy egyből északkeletnek, Magyarország felé vette-e az irányt. A kivándorlás talán a lehető legradikálisabb válasz volt azokra a kihívásokra, amelyek Pietrot életében érték. Az okokat még távolról sem sejtjük, a jobb – vagy egyáltalán a – megélhetés reménye, valamilyen külső kényszer hatása? Nem tudni. Mindazonáltal 1784 májusában polgárjogot nyert Sopronban, ahol fűszerkereskedésből élt, 1/3-ad házhellyel rendelkezett, és 18,85 forintot fizetett a városnak már ebben az évben adóként. Ez viszonylag tehetős polgárra vall, egy átlagos kézműves 5 forintot adózott ekkor.⁷ A földműves szülők gyermeke eredményesen váltott tehát, az új környezetben megnyílt előtte a felemelkedés lehetősége.

Tizennégy évvel később találkozunk vele újra, ekkor már egy egész ház tulajdonosa a Várkerületben, a 24. szám alatt (véltetőleg ő is építette). Azonban nemcsak ez mutatja meg számunkra, hogy Gerometta Péter⁸ sikeresen használta ki a felmerülő lehetőségeket, hanem az is, hogy a következő évben, 1799-ben a város ideiglenes, 1804-ben végleges külső tanácsosává választják.⁹ Gazdasági emelkedését tehát sikeresen konvertálta politikai befolyássá.

Az ő fiának vagy unokájának,¹⁰ Františeknek a nevével már csak négy vármegyével északabbra, Zsolnán találkozhatunk 38 évvel később. A család újabb váltásának okait szintén nem tudjuk, az eredményét azonban igen. A tehetős soproni kereskedő leszármazottja Zsolnán – a visszaemlékezések szerint – már kifejezetten gazdag lett. Akárcsak apja (vagy nagyapja), tehetőségét politikai hatalommá fordította, 1842-től hat éven át a város polgármestere, de már korábban is városi tanácsos volt, 1852-től 1861-ig pedig újra ő a város vezetője.¹¹ A család láthatóan sikeresen integrálódott az új környezetbe, tehát Trencsén megye 95%-os szlovák többségi társadalmába. A – tegyük hozzá, egyáltalán nem megkérdőjelezhetetlen – szakirodalom szerint František Gerometta a város politikai platformján a szlovák oldalon, tehát a megyei, elmagyarosodott nemesekkel szemben foglalt állást.¹²

⁶ A száraz adatoknak az alábbiakban következő narratív feldolgozását a Martin Guerre visszatérése című könyv első fejezete ihlette, ahol a szerző egy francia–baszkföldi család migrációjáról mesél. Zemon Davis, Natalie: *Martin Guerre visszatérése*. Ford.: Lafferton Emese – Sebők Marcell. Budapest, 1999. 17–19.

⁷ Házi Jenő: *Soproni polgárcsaládok 1535–1848*. Budapest, 1982. 491.; Thirring Gusztáv: *Sopron városa a 18. században. Népesedés- és gazdaságtörténeti tanulmány*. Sopron, 1939. 265., 257–258.

⁸ A név gyakran szerepel *Gerometta* vagy *Geronetta* alakban, ez nyilván lejegyzői elírás. Házi: *Soproni polgárcsaládok 1535–1848.*, 491.; Thirring: *Sopron városa a 18. században*, 334.

⁹ Házi: *Soproni polgárcsaládok 1535–1848.*, 491.; Thirring: *Sopron városa a 18. században*, 334. <http://index.sopron.hu/belv/varkerulet.html> (2006. január 19.)

¹⁰ A Slovenské Pohľady 1888-as cikke szerint – Slovenské Pohľady VIII. (1888.) č. 4. 80–82. – Gerometta Péter a dédapja volt Eugennek, az egy évszázaddal későbbi szakirodalom szerint viszont csak nagyapja volt itáliai eredetű. Lengyel, Jozef: *Eugen Gerometta a Alexander Lombardini*. In: PhDr. Jozef Kočíš (Zostavil): *Bytča 1378–1978*. Bytča. 1978. 262. (A kettő persze nem zárja ki egymást, a szerző viszont minden bizonnyal a bevándorló őstre gondol.)

¹¹ Lombardini, Alexander: *Stručný dejepis slobodného mesta Žiliny*. Turčiansky Svätý Martin, 1874. 42.; Lombardini, Alexander: *Eugen Gerometta*. In: Slovenské Pohľady. XV. (1895.) 617.

¹² Lengyel: *Eugen Gerometta a Alexander Lombardini*, 262. A tanulmányban súlyos pontatlanságok vannak a tárgyalt konfliktus, tehát a választás leírásánál, de e sorok szerzője nem érthet egyet a szlovák szakirodalomban gyakorta előforduló „*odrodilý šľachtic*” [elfajzott nemes] kifejezés használatával sem. Az egyértelműen negatívnak megalkotott fogalom nem képezhet történeti kategóriát, ráadásul furcsán is hat egy olasz származású, de szlovák érzelmű papról szóló cikkben, amelyet Jozef Lengyel írt.

Ami a szlovák identitását alátámasztja, az gyermekeinek a sorsa. Öt fia közül hármat, Jánt, Ignácot és főszereplőnket, Eugent szlovák hazafiként, a szlovák nemzetért dolgozó kultúr-munkásokként írja le a szlovák életrajzi lexikon, leányának, Františkának a gyermeke, Alexander Lombardini pedig helytörténész és szlovák közíró lett. Františka házassága mutatja azonban, hogy a Gerometta-család egy részében mindenképpen az integráció, és nem az asszimiláció volt a válasz a többségi nemzethez való viszony kérdésére, hiszen ő a bicsei Alojz (Luigi?) Lombardini nevű olasz kereskedőhöz ment férjhez ... Az olasz identitás nyomait fedezhetjük fel Eugen Gerometta személyleírásában is, mely szerint ezen a nyelven is beszél. Nagy a valószínűsége, hogy ezt otthon, családi körben és nem tanulmányai során sajátította el.¹³

Hogy miért a szlovák társadalomba kívánt integrálódni a Gerometta-család, s nem a magyarba, azt nem tudni. Hiszen így előrelépésük szempontjából behatárolt lehetőségeik voltak csak, pedig a 19. század húszas–harmincas éveiben látniuk kellett, hogy a szlovák identitás vállalása legfeljebb provinciális vezető szerephez juttathatja őket. Egyetlen, de korántsem bizonyítható indokra gondolhatunk, mégpedig arra, hogy ezekben az években az országos politikai szerepvállalás egyik nagyon jelentős feltétele volt a „kutyabőr” megléte, amellyel a nemrég bevándorolt család nem rendelkezett, a szlovák társadalomban pedig nagyobb hangsúlyt kaphatott az egyéni tehetség és a kezdeményezőkézség.¹⁴

Ebbe a családba született tehát Eugen Gerometta 1819-ben, František Gerometta és Františka Abudová első gyermekeként. A jó képességű és a visszaemlékezések szerint zseniális emlékezőtehetséggel rendelkező fiú szülei kérésére választotta a papi hivatást.¹⁵ Itt felmerül a kérdés, hogy az elsőszülött, tehetséges fiúgyermeket miért nem állították a „családi vállalkozás” élére, hiszen minden esélye megvolt rá, hogy apjánál is feljebb emelkedjen gazdasági és/vagy politikai téren. Egy gondolat kísérletet téve, ha végigtekintünk a család történetén, talán megsejthetünk egy jól meggondolt, stratégiai lépést. Két dolgot tudunk róluk: egyértelműen a szlovák nemzetet tartották a legideálisabb asszimilálódási célnak, illetve a gazdasági hatalom mellett mindenképpen fontosnak tartották valamilyen lokális politikai hatalom megszerzését is. Ha ehhez még hozzávesszük, hogy a korszakban a szlovák kultúra és közélet vezető egyéniségei szinte kivétel nélkül katolikus vagy protestáns egyháziak közül kerültek ki, már nem tűnik olyan érthetetlennek a minden bizonnyal katolikus szülők döntése, amellyel a szlovák társadalom legfelső rétegeibe juttathatták fiukat.

Eugen Gerometta tehát először Nyitrára ment, s Vurum Józseftől, az akkori püspöktől tanult filozófiát, majd a pesti egyetem teológiai fakultásán fejezte be tanulmányait. Életrajzírója szerint itt a Bernolákot követő értelmiségi csoporthoz tartozott,¹⁶ ami nem is csoda, hiszen Anton Bernolák 1787-ben a Zsolna környékén is beszélt nagyszombati nyugatszlovák nyelvjárást tette irodalmi nyelvvé, ráadásul leginkább a katolikus papok érezték sajátjuknak a *bernalácinát*.

¹³ Mináč, Vladimír (hlavný redaktor): *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. 2. zväzok. Martin, 1987. 184–185.; Lengyel: *Eugen Gerometta a Alexander Lombardini*, 262–265.; Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2., 347.

¹⁴ A szlovák társadalom asszimiláló ereje azonban nem lehetett csekély. A 19. század második felében 113 szlovák község vesztette el eredeti nemzeti identitását, ugyanakkor 268, 4/5 részben rutén, 1/5 részben magyar község elszlovákosodott. Polányi Imre: *A szlovák társadalom és polgári nemzeti mozgalom a századfordulón (1895–1905)*. Budapest, 1987. 91.

¹⁵ Lombardini: *Eugen Gerometta*, 617. Alexander Lombardinitől, Gerometta unokaöccsétől származik a visszaemlékezések, életrajzok legtöbb adata, az ő tájékoztatását viszont inkább nevezhetnénk anekdota-gyűjteménynek, mint életrajznak.

¹⁶ Lombardini: *Eugen Gerometta*, 617.; Lengyel: *Eugen Gerometta a Alexander Lombardini*, 262.

1844-ben alapító tagja volt a *Tatrín* nevű kulturális egyesületnek, amely a tudományok és művészetek fejlesztését tűzte ki célul, legfőképpen pedig a tehetséges szlovák fiatalok támogatását. Az engedélyeztetés ugyan évekig elhúzódott, s végül el is bukott a magyar köznemesség ellenállásán, mégis három éven keresztül működött az egyesület, s ennek mindvégig aktív tagja volt Eugen Gerometta, akkor is, amikor 1847-ben egyezség jött létre a bernoláki nyugat- és a štúri középszlovák nyelvjárás hívei között az utóbbi irodalmi nyelv emelése érdekében.¹⁷

A trencsényi lelkészek voltak távolabbi kapcsolatai is. Egy 1847-es titkosrendőri jelentés szerint külső támogatója egy Eperjesen alapítandó demokratikus egyesületnek, amelyet a rendőri jelentés természetesen ellát a pánszláv jelzővel, ami önmagában még nem sokat jelent, hiszen kevés szlovák társaság vagy szerveződés mellől maradt el ez a jelző a korszakban. Mindazonáltal az alapító-támogató körhöz kötődik egy röpirat, amelynek határozottan magyar-, német és zsidóellenes éle van, és egy *Blahoslávia* („Boldogszlávország”) nevű államról beszél. Szerzője Ján Francisci, akinek még egyszer hasonló szerepe lesz Gerometta pánszlávizmussal való „kompromittálásában” (lásd lent). A szöveg azonban Francisci sajátja, s nincs róla tudomásunk, hogy Geromettának köze lenne hozzá, ő csak az egyesület külső támogatója volt.¹⁸

Főleg a felföldi régióban, a szlovákok közt voltak népszerűek azok a mértékletességi egyletek, amelyeknek fő célkitűzése a térségben elterjedt, már-már népbetegségnek számító alkoholizmus visszaszorítása lett.¹⁹ A kóros mértékű italfogyasztás tömegessé válását nemcsak a szegénység, a kilátástalanság indukálta, hanem az is, hogy főleg a negyvenes évek második felében a megtermelt krumpli évről évre megrothadt, és csak egyetlen módon lehetett – legalább az anyagi értéke szempontjából – tartósítani, pálinka formájában.²⁰ Az 1847. évi éhínség még súlyosabbá tette a helyzetet, s a pálinkafőzés miatt még rosszabb minőségű burgonya sem állt rendelkezésre.²¹ Erre válaszul született meg a magyarországi központi mértékletességi egylet ez év őszén, melyben aktív szerepet játszott a nagybiccsei káplán, hiszen ő lett a társaság jegyzője, s úgy tűnik, a személyes hangú, de határozott lépé-

¹⁷ Arató Endre: *A nemzetiségi kérdés története Magyarországon 1840–1848*. II. köt. Budapest, 1960. 157–158.; Rapant, Daniel: *Tatrín (osudy a zápas)*. Turčiansky Svätý Martin, 1950. 51–53., 77., 87., 90., 106., 118, 142., 145., 147. Kováč, Dušan: *Szlovákia története*. Pozsony, 2001. 106.

¹⁸ MOL. A 45. 1847: 485. Arató: *A nemzetiségi kérdés története Magyarországon 1840–1848*, 155–156.; Kovács Endre: *A lengyel kérdés a reformkori Magyarországon*. Budapest, 1959. 329–331.

¹⁹ Arató: *A nemzetiségi kérdés története Magyarországon 1840–1848*, 160.

²⁰ Gerometta Jenő: *Trencsénből*. Budapesti Híradó, 1845. december. 30. 423.; Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2., 27–32. A burgonya étkezéshez való felhasználásának néhány évtizeddel korszakunk előtt is komoly rivalisa volt a pálinkafőzés. Kósa László: „*Búza szükségében felsegítő jegyzések*” (*A burgonya a magyarországi táplálkozásban a XVIII. század végén és a XIX. század elején*). In: Kósa László: *Nemesek, polgárok, parasztok. Néprajzi, történelmi antropológiai és művelődéstörténelmi tanulmányok*. Budapest, 2003. 127–134.

²¹ E ponton nem tudunk egyetérteni Poundsszal, aki Európa történelmi földrajza című munkájában összekapcsolja a forradalmakat és az azokat mindig megelőző éhínségeket. (Pounds, Normann J. G.: *Európa történelmi földrajza*. Budapest, 1997. 26.) Ez persze nem Pounds hibája, hanem a történelmi szituáció sajátossága, hiszen a lényegében semmilyen politikai hatalommal nem rendelkező szlovákság, amelyet leginkább érintett az 1847-es élelemhiány, vajmi kevés befolyással lehetett Pozsonyra vagy Pestre. Ludovít Štúrnak „*az elnyomott nép érdekében mondott*” országgyűlési beszéde is legfeljebb a jelenlévő főnemesség lelki nyugalmára volt hatással, politikai döntéseikre kevésbé. Frič, Jozef Vacláv: *Emlékeim*. Budapest, 1951. 63.

seket sürgető beadványt is ő fogalmazta meg.²² Az éhínség miatt kérte a krumpliból történő pálinkafőzés betiltását, holott egy évvel korábban még épp az ellenkező állásponton volt.²³

Közéleti szerepe azonban nem merült ki különböző egyesületi tagságokban. 1847-ben kezdi el megjelentetni a Hurban-féle *Slovenskje Pohladi*ban terjedelmes történeti-filozófiai tanulmányát *A szlávok szabadsághoz való jogáról. Néhány szó elnyomóinkhoz* címmel. Ez tekinthető főművének. Ezen kívül Štúr lapjában is jelentet meg cikkeket az oktatásról, az anyanyelvről és a népművelésről, az *Orol Tatransky*ban pedig Zsolna történetéről írt tanulmányt.²⁴

Látható tehát: Eugen Gerometta már tökéletesen asszimilálódott a szlovák társadalomba, nemcsak érzékelt, de mélyen át is érezte annak minden problémáját, sőt ezekre válaszokat is igyekezett megfogalmazni. A reformkor végi Felső-Magyarország legtevékenyebb kultúrunkásai közé emelkedett, a problémák legkézenfekvőbb megoldását a népművelésében találta meg. A kérdés itt az, hogy vajon ezt az aktivitást önmagában kell szemlélnünk, vagy fontos szerepet játszott benne a nem olyan távoli asszimiláció, Gerometta neofita volta. Ahogy Jászi írta: „Sokszor megfigyeltem, hogy nemcsak asszimilált zsidók, hanem elmagyarosodott németek és szlávok is a magyar nacionalizmus lehangosabb és legtürelmetlenebb képviselőivé lettek.”²⁵ Ezt szlovák viszonylatban, Geromettánál talán kevésbé kritikusan fogalmazhatnánk meg, mindazonáltal jól érzékelteti egy idegen társadalomba való beágyazódás hatásait.

Már csak egy dolog van, amivel kilóg a sorból: a külső megjelenése. Igaz, próbál beilleszkedni, mindennapi viselete a városi polgárokéhoz hasonlít, s ugyanolyan fekete, széles karimájú kalapot hord, mint a környékbeli *hornyákok*,²⁶ de származása elárulja: a tündöklő szem, a sasformájú orr, a fekete haj és szemöldök, a heves természet mediterrán embertípusra vall. S ehhez még hozzáadódik a „különös ismertetőjegye: Napoleon-formájú arca van”. Ezt a kortársak is észrevették, nem csak a körözüény írói.²⁷ Mindazonáltal ezek talán nem olyan lényeges különbségek.

Az elmondottak tehát még nem döntötték meg elképzeléseinket a szlovákok elnyomása ellen küzdő papról, aki látított a magyar nemzet és a magyar kormány ellen, bár kétsége-

²² A környékbeli szlovák parasztok anyagi-szellemi nyomoráról érzékletes és empatikus képet fest a környéken birtokos Ordódi István a Vasárnapi Újság hasábjain. Ordódi István: *Táj- és népismeretés. A Trencsín megyei felsővidéki tótok, az úgy nevezett hornyákok*. Vasárnapi Újság, Pest, 1855. május 20. 158–159.

²³ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2., 27–32. Gerometta 1845-ös cikkében még támadta Trencsén megyét, amiért ott a törvény ellenére a pálinkafőzést betiltó határozatot terveztek. Ez mutatja a probléma feloldhatatlanságát, hiszen két rossz, az alkoholizmus és az éhínség volt az alternatíva, ha a burgonya rothadásnak indult.

²⁴ Gerometta, Eugen: *O náklonnosti Slovanov ku svobode. Slovo k potupňikom našim*. In: *Slovenskje Pohladi*. (1847–1851). s. 29–44., 102–111., 144–147., 167–178.; Lengyel: *Eugen Gerometta a Alexander Lombardini*, 264.; Rizner, Ludovit V.: *Bibliografia písomnictva slovenského na spůsob slovnika od najstarších čias do konca r. 1900*. II. zväzok. V Turčianskom sv. Martine, 1931. 24.; Rapant, Daniel: *Dejiny slovenského povstania roku 1848–49. Diel prvý. Slovenská jar 1848*. I/1. Turčiansky Svätý Martin, 1937. 153.

²⁵ Jászi Oszkár: *A Habsburg-Monarchia felbomlása*. Budapest, 1982. 254.

²⁶ A Zsolna környéki hegyvidéki szlovákságot hívták így. *Az Osztrák Magyar Monarchia írásban és képből*. V. *Felső Magyarország*. I. rész. Budapest, 1898. 331.

²⁷ Lombardini: *Eugen Gerometta*, 619. Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2., 348. Azon is érdemes elgondolkozni, hogy kinek szólt ez a körözüény, kinek jelenthetett valamit a napóleon-formájú-arc fogalma? Valószínű, hogy csak az írástudóknak, tehát a megye magyar, német s kisebb részben szlovák felsőbb rétegeinek.

len, hogy jobban megértettük indítékait és szándékait. De biztosak lehetünk benne, hogy helyesen értelmeztük a helyzetet? Az ítélet kimondása helyett lássuk, hogyan próbált meg Gerometta beilleszkedni a valós politikai viszonyokba a reformkor végi Trencsén megyében.

„... magát változatlan oppositionalisnak lenni vallotta ...”²⁸

Az első politikai szerepvállalása, amelyről tudhatunk, 1845 végéhez – 1846 elejéhez köthető. Ekkor többek között a horvát nemzeti mozgalomról folyt a vita a Budapesti Híradó, egy konzervatív napilap hasábjain. Gerometta a magyar ellenzék álláspontjával szemben az „illír pártot” vette védelmébe,²⁹ s ezzel kapcsolatosan alakultak ki a vita legélesebb szócsatái a bicsei pap és Josipovich Antal között.³⁰ A számunkra érdekes adatok azonban nem ezek, hanem az, ahogy *Gerometta Jenő* a szövegekben reflektál, és elhelyezi magát egy politikai palettán. A javaslatot elfogadja a trencsényi ellenzék, s így ír erről a szerző: „ellenzékünk, mellyhez tartozni mindaddig dicsőségemnek tartottam, megfélemlítve felállított elvéről, [...] hajlandó ezen Kossuthtól eredő antidemokratikus szüleményt védeni”. Másutt ugyanerről: „fájdalmasan hatott rám, mint ki hasonlóan az ellenzékhez szítok”. És újra: „vörös pártbelieim védeni sietnek [a javaslatot – D. J.]”.³¹ A rövid cikkben négyszer emeli ki ellenzékiességét, amit úgy tűnik, szükségesnek érzett hangsúlyozni a konzervatív orgánumban. Miután tehát ellenzékiességének a kiemelése előre meghatározott célt szolgál, nélkülözhetetlen, hogy más, tőle független forrás segítségével is be tudjuk határolni politikai beállítottságát. Ehhez rendelkezésünkre áll a Geromettától lehető legfüggetlenebb forrás, Marczibányi Antal főispán jelentése a kancellárnak a megye legaktívabb, legradikálisabb ellenzékijeiről.³² Ő ugyanis az 1847. január 7-én Puchón írott levelében a megye négy legkiemelkedőbb ellenzékije között említi a nevét. Érdeemes ebből hosszabban idéznünk: „Gerometta Jenő Bittsei segédlelkész az ellenzék minden némő imoralis gyülekezeteiben részt vett, több botrányos Ki-csapongásokat Követett-el,³³ melyek iránt feladva, és papi vizsgálat alávetve, de csak hamar mindenektől felmentve, és jobb Káplánsággal volt megjutalmazva,³⁴

²⁸ MOL Kanc. Praes. (A 45) 1847: 41. sz.

²⁹ „Forró, égi rajongással illír földre néz a Tátra”. A szlovák és a horvát nemzeti mozgalom kapcsolataira lásd Arató: *A nemzetiségi kérdés története Magyarországon 1840–1848*, 111.

³⁰ Arató: *A nemzetiségi kérdés története Magyarországon 1840–1848*, 251–252.

³¹ Gerometta: *Trencsénből*, 423.

³² Marczibányi életrajzát lásd: Glatz Ferenc (szerk.): *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai*. II. kötet. Budapest, 2003. 836., illetve *Slovenský biografický slovník*, 4. zväzok, 62.

³³ Még azok a források sem vádolják Geromettát *Ki-csapongásokkal*, amelyek pánszlávizmussal igen. Hogy mik lehettek ezek a *Ki-csapongások*, nem tudni, és egy katolikus pap esetében mindenképpen mást kellett, hogy jelentsen, hiszen társadalmi szerepe leszűkítette azt a területet, amelyen belül maradván még nem érheti ez a vád. Két dologról azonban tudomásunk van, amelyek esetleg alátámasztják a vádat. Az egyik I. I. Szreznjevskij, a charkovi egyetem orosz professzorának a levele, amelyet 1842. május 2-án írt Nyitráról az édesanyjának. A levél szerint Nyitrán ekkor egy nagyszabású bál volt, ahol a „park sokszínű papírlámpásokkal volt tarkán kivilágítva – [...] a házak előtt Haydn, Mozart, Beethoven és még nem tudom, kiknek a szobrai sorakoztak, felettük, német, szlovák és magyar föliratok, a házakban zene és tánc. (Táncoltunk mazurkát, polkát, orosz négyest, ezek az itteni legkedveltebb táncok). Tíz óráig jártuk.” Stanislav, Ján: *Z rusko-slovenských kultúrnych stykov. V časoch Jána Hollého a Ľudovíta Štúra*. Bratislava, 1957. 65. Ezt a bálát pedig Szreznjevskij szerint Gerometta készítette elő, bár hozzá kell tenni, hogy ekkor még filozófiát és nem teológiát hallgatott. A másik adat az, hogy 1848-as körözése alapján Gerometta nem szívesen vette magára papi öltözékét. Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 347.

³⁴ A leírtak tehát három évvel korábban, 1844-ben történhetek, hiszen ekkor került első állomáshelyéről Bicsére. Lengyel: *Eugen Gerometta a Alexander Lombardini*, 263.

hol az oppositio részére Korteskedni, Trencheni közgyűlésekre meg-jelenni nagyobb kényelme és alkalma van. Pedig nem csak gyűléseken, és ezeken kívül az oppositio tervei mellett és Kormány el-járása elleni ügyekben többször indulatossan kelt-ki, de a' hír-lapokban is be-küldött saját neve alá-írása, és ki-nyomatása mellett az egész hon előtt magát változtatlan oppositionalisan lenni vallotta.”³⁵ Megtudhatjuk tehát, hogy Marczibányi a Budapesti Híradó olvasója volt, valamint azt is, hogy a zenebona előtt másfél évvel még egyáltalán nem nehezményezték Gerometta részvételét a szlovák nemzeti mozgalomban – amit titkolni biztos nem titkolt, hiszen láttuk Tatrínbeli ténykedését is – lévén, hogy erről nem tesz említést a jelentés.³⁶

Végül, hogy teljesen összezavarjuk a „pánszláv”, Magyarország integritása ellen törő papról szerzett tudásunkat, idézzük őt magát a fenti hírlapi polémia befejező cikkéből: „nem hiszem, hogy valamely horvát tulajdon hazáját csonkítva a közös hazához hú lehetne”.³⁷

Láthatjuk tehát, hogy Eugen Gerometta a forradalom és szabadságharc hajnalán távol állt a teljes megyei vezetőréteg által hangoztatott vádtól. A továbbiakban arra keressük a választ, hogy 1848 tavasza után a bicsei káplán világlátása változott-e meg ennyire, vagy esetleg egy súlyos, egész Trencsént érintő választási csalásról van szó. A következőkben Eugen Gerometta életének 1848 tavasza és ősze közötti eseményeit ismertetjük, azonban elengedhetetlen, hogy ezt Trencsén megye és Magyarország északnyugati határvidéke történetének a keretbe foglalják.

Az 1848-as választási konfliktusok jellemzői³⁸

Az 1848-as választások az új választójogi törvény és a frissen bevezetett gyakorlat, valamint a minden eddiginél szélesebb választójog miatt nem voltak mindenütt problémamentesek. A talán legismertebb konfliktus a szabadszállási kerület képviselői helyéért folyt Petőfi Sándor és Nagy Károly között,³⁹ de ezen kívül még 38 helyen tudunk valamilyen összeütközésről, verekedésről, vagy ahol nem volt egyértelmű a választás kimenetele, s panaszbeadvány született – ez a képviselői helyek 8,6%-a. Ebből 8 nézeteltérés (az összes 21%-a!) zajlott Északnyugat-Magyarországon, 3 Trencsén és 5 Nyitra megyében (tehát a megyei kép-

³⁵ MOL Kanc. Praes. (A 45) 1847: 41. sz.

³⁶ Hogy érdekelt volna a kancellárt egy ilyen mozgalomról szóló tudósítás, afelől nem hagy kétséget Karol Zielonka ilyen irányú eperjesi ténykedése. Kovács: *A lengyel kérdés a reformkori Magyarországon*. 329–331.

³⁷ Gerometta Jenő: [cím nélkül]. Budapesti Híradó, 1846. február 10.

³⁸ A fejezet a Pálmány Béla szerkesztette képviselői almanachra épül. Az életrajz-gyűjteményre hagyatkoztam a táblázat készítésénél is, valamint a képviselők nevének a leírásánál. Súlyos probléma ugyanis, hogy milyen nyelven nevezzünk meg egy képviselőt, aki minden bizonnyal szlovák etnikumú és anyanyelvű, valószínűleg szlovák (de legfeljebb *hungarus*) identitású, de mint a magyar országgyűlés tagjának a legtöbbször magyarul szerepel a neve a dokumentumokban. Itt a könyv készítői azt a nyelvet alkalmazzák, amely a családi és magánjellegű iratokban szerepel. *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja*, 21. Megjegyzendő, hogy a téma egyik legnevesebb hazai szakértőjének, Szarka Lászlónak a monográfiájában egyetlen hibát talált a szlovák recenzens: a következetlen névhasználatot. Holec, Roman: *Szarka, L.: Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika 1867–1918. Slovenský národný vývin – národnostná politika v Uhorsku 1867–1918*. Historický časopis, ... (2000) 2. 359–360.

³⁹ Urbán Aladár: *Az 1848-as választások és Petőfi*. In: uő.: *A nagy év sodrában. Tanulmányok 1848-ról*. Budapest, 1981. 304–321.; Csizmadia Andor: *A magyar választási rendszer 1848–1849-ben*. Budapest, 1963. 120–127.

viselőhelyek 42%-áért)⁴⁰. Ez rendkívül magas arány, az indokok keresésénél azonban nem szabad figyelmen kívül hagynunk a képviselőjelöltek, a választók vagy a választókerületek speciális, máshol elő nem forduló tulajdonságait. Nem juthatunk közelebb a választási konfliktusok közös csomópontjaihoz például akkor, ha a Wargha Józsa esztergomi képviselő mandátuma elleni beadványt vizsgáljuk, akit ellenfele fenyegetéssel vádolt meg. Wargha azt hirdette, hogy ha megválasztják, lemond a fősolgabírósról, erkölcsileg kényszerítve így a tőle megszabadulni óhajtó választókat... Ezen az alapon kell kizárnunk a másik két trencsényi konfliktust is. Borsiczky István báni képviselő mandátumát legyőzött választási ellenfelének egy keserű megjegyzése miatt vizsgálták, Mikuláš Martinček pedig, úgy tűnik, ellenjelölt nélkül kampányolt, s közben a földesurak ellen lázított.

Választó-kerület	Képviselő	Megválasztása
Bán	Borsiczky István (1783–1850)	Eördögh Imre ellenjelölt lemond, de lemondó nyilatkozatát a benne foglalt „ <i>merő rágalom és aljas koholmány</i> ” miatt vizsgálják.
Csaca	Vitulay József (1817–1895)	Közakarattal Saját kerületében részt vett a választók összeírásában.
Kisucaújhely	Mikuláš Martinček (1805–1861 után)	–
Puchó	Nozdroviczky Gyula (1817–1879)	– Saját kerületében részt vett a választók összeírásában.
Trencsén	Kubicza Pál (1816–1893)	Vetélytárs nélkül, az értelmiség korteskedett mellette.
Vágbeszterce	Ullmann László (1811–1889)	– Saját kerületében részt vett a választók összeírásában.
Zsolna	Dualszky Ignác (1810–1866 után)	Közakarattal Saját kerületében részt vett a választók összeírásában.

1. TÁBLÁZAT: TRENCSEN MEGYE TOVÁBBI KÉPVISELŐI 1848-BAN⁴¹

Közelebb kerülhetünk a probléma gyökeréhez, ha az öt nyitrai konfliktust elemezzük. Ezeknek ugyanis van egy fontos közös jellemzőjük, amely nemcsak a Gerometta–Marsovszky összeütközésre igaz, hanem más 48-as zenebonákra is, mint például František Jakubík rózsahegy-i megválasztására, de ide sorolhatjuk Arany János – igaz, komolyabb konfliktus nélküli – választási vereségét is.⁴² A közös jellemző itt két párt jelenléte. Az egyiket legegyszerűbben a megyei, általában a korábbi liberális reformellenzék pártjának ne-

⁴⁰ Pozsony megye két választási konfliktusát azért nem számítottam ide, mert az egyik konfliktust csupán sejtethetjük egy újság híradása alapján, mely szerint „*zajos és botránygyanús*” volt, a másik pedig közigazgatási jellegű volt, nem pedig nemzeti vagy politikai, hiszen arról volt szó csupán, hogy Nagyszombat városa is külön képviselőt választhasson, s ennek megtagadása szinte teljes körű bojkottot eredményezett. *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja*, 95–97., 173–174.

⁴¹ A táblázat adatainak helye: *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja*, 154–156., 220–221., 483–495., 549–550., 608–609., 930–932., 943–944., 1220.

⁴² Csizmadia: *A magyar választási rendszer 1848–1849-ben*, 132–135.

vezethetnénk, a másik pártot pedig kivétel nélkül a választókerület központját adó város/városka jelentősebb politikai/vallási/gazdasági személyisége képviseli (a káplán, egy gazdag fakereskedő, városbíró, jegyző)⁴³.

<i>Képviselő</i>	<i>Megye</i>	<i>Választókerület</i>	<i>Konfliktus helyi lefolyása</i>	<i>Következmények</i>
Rudnyánszky János	Nyitra	Vágvecse	Véres zavargások (4 halott, 42 sebesült), a „világos kisebbség” (Keresztúry József hívei) karókkal hajtotta el a többséget, több bírót megsebesítettek, majd kikiáltották Keresztúryt a megyei szabadelvűiek, holott ellenfele támogatói még nem szavaztak. 1594 aláíró (választó) tiltakozott.	A belügyminiszter kivizsgálhatja, új választásokat ír ki, Rudnyánszky győz.
Simonyi Ernő	Nyitra	Privigye	Ellenfele, Forgách Alajos privigyei katolikus lelkész hívei vágó és szűrő eszközökkel Simonyi fegyvertelen támogatóira rontottak. Simonyi a vármegyei ellenzék elismert tagja.	A zavargásokat Tarnóczy Kázmér fékezte meg, de beavatkozása miatt új választást írtak ki, itt ismét Simonyi nyert.
Szidor Ferenc	Nyitra	Galgóc	Verekedés, Frideczky Timót megyei tisztviselő híveit elkergetik Szidor Ferenc, a gazdag galgóci fakereskedő hívei.	Új választás, Szidor nyer ismét.
Tormay (Chrenek) György	Nyitra	Vágújhely	10 pontos kifogási listát adnak be ellene. Ó Kossuth híve, a liberális megyei ellenzék képviselője.	Megsemmisítik mandátumát, 5 napig képviselő, később sem töltik be a helyet.
Vagyon Antal	Nyitra	Szokolca	Koreszka József szokolcai polgármester tiltakozik a megyei Vagyon ellen.	Koreszka beadványát elutasítja a képviselőház.

2. TÁBLÁZAT: A VITÁS NYITRAI KÉPVISELŐI HELYEK⁴⁴

Fontos számunkra egy másik csoport vizsgálata is, a szlovák nemzetiségű képviselőké.⁴⁵ Alapvető közös jellemzőjük, hogy a felső-magyarországi városok tehetős, tekintélyes polgárai voltak. Ez alapján közéjük sorolhatjuk a zsolnai bíró legidősebb fiát, a biccei káplánt is. František Anton Jakubik választókerülete központjában, Rózsahegyen volt jegyző, majd bíró, Martin Majerčák ügyvéd volt, Mikuláš Martinček több falu jegyzője, Szidor Ferenc

⁴³ A Pesti Hírlap így tudósít: „Semmi kétség, hogy követtválasztási törvényeink a helyi tekintélyeknek kedveznek... A falujegyzők, vidéki ügyvédek, a papok és azon földbirtokosok, kik városban nem laknak, a határosztály fölött a régi úrbéresekkkel ellenkezésben nincsenek, természetes kijelöltjei választókerületeinknek. Ellenök fellépni még országoshírű embereinknek is bajos”. Pesti Hírlap, 8. évf. 1848. június 22. 88. sz.

⁴⁴ Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja, 737–739., 774–777., 856–857., 916–918., 935–936.

⁴⁵ Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja szerint öt szlovák nemzetiségű képviselő volt: Jakubik, Mačaj, Majerčák, Martinček, Szidor. Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja, 21.

(František Sidor?) a galgóczi választókerület központjában volt városbíró, és mint fa- és vaskereskedő a város legtekintélyesebb polgárai között foglalt helyet.⁴⁶

Láthatjuk tehát, hogy nem egyedi, kirívó esetről van szó, a felföldi választókerületekben gyakori volt az esetünkhöz hasonló alapszituáció, sőt az események sok helyen vettek erőszakos fordulatot, tehát a szembenállásra adott válaszok is hasonlóak voltak. (Erre a legjobb példa a négy szlovák városi képviselő: Jakubik és Szidor megválasztását véres tömegverekedések előzték meg, Martinček is a vidék forradalmi, földesúr-ellenes hangulatának a felébresztésével tudta megválasztatni magát.) Gerometta és Marsovszky esete tehát szervesen illeszkedik a vidék választási konfliktusainak sorába.

A konfliktus helyszíne

Biccse Trencsén megye északi részén fekszik, a Vág jobb partján. 2618 katolikus, 3 evangélikus és 325 zsidó lakik itt 1843 előtt.⁴⁷ A falunak két katolikus temploma van, de egy zsinagógával is rendelkezik. Földjei termékenyek, „... lakosai többnyire mesteremberek, fazekasok, és fa kereskedők”.⁴⁸ Ez a fakereskedés minden bizonnyal a természeti környezet kihasználásán alapul – a trencsényi fát a Vág folyót igénybe véve úsztatják a délebbi területekre a szlovák tutajosok.⁴⁹

Biccseben áll a Thurzók régi kastélya. Itt kellett szolgálnia császári sereg tagjaként Juraj Jánošíknak, a Rákóczi-szabadságharc volt katonájának. Egy idő után megszökött innen, és egy „zsványbanda vezére” lett. 1713-ban elfogták, és Liptószentmiklóson a bordájánál fogva felakasztották. A legendája dalokban és mondákban már a 18. század folyamán elterjedt csaknem a teljes szlovák – sőt még lengyel – nyelvterületen is, mint olyan hegyi legényé, aki a gazdagokat kirabolja, és a pénzt a szegényeknek adja.⁵⁰

Korszakunkra ő már (egyelőre) az egyetlen, csak szlovák nemzeti hőssé vált.⁵¹ Az, hogy Jánošík Biccseről indult útnak, nyilván nem befolyásolta az általunk vizsgált választási konfliktust, s meglehet, annak szereplőire sem volt semmilyen hatással, mindazonáltal nem érdektelen megemlíteni egy biccsei, nemzeti töltetű, de legalábbis annak tűnő összeütközés vizsgálatakor.

Ezzel kapcsolatban azt sem érdektelen megjegyezni, hogy 1861-ben a túrócszentmártoni memorandum⁵² ellen Trencsén megyében egyedül a biccsei választókerület 19 községe

⁴⁶ Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja, 403., 540., 549., 856.

⁴⁷ Fényes Elek: *Magyar országnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geográfiai tekintetben*. II. köt. Pest, 1843. 520. Az adatok csak erre az időpontra nézve lehetnek hitelesek, hiszen Fényes Elek nyolc évvel későbbi *geográfiai szótárába* betűre pontosan átveszi a szócikket, amely így nyilván nem alapszik pontos adatokon. Fényes Elek: *Magyarország geográfiai szótára, melyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leíratik*. 1. köt. Pest, 1851. 131.

⁴⁸ Fényes: *Magyar országnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja*, 520.

⁴⁹ Mednyánszky Alajos: *Festői utazás a Vág folyón, Magyarországon. (1825)*. Fordította: Soltész Gáspár. Budapest, 1981. 12–17., 61.

⁵⁰ Sziklay László: *A szlovák irodalom története*. Budapest, 1962. 131–132.; *Slovenský biografický slovník*, 528.; Kováč: *Szlovákia története*, 74.

⁵¹ Jánošíkkal ellentétben a korszakban felfedezett szlovák nemzeti hősök a magyar nemzeti panteonban is szerepelnek, elég itt Csák Mátéra vagy Hunyadi Mátyásra utalni.

⁵² 1861. június 7-én elfogadták *A szlovák nemzet memorandumja* című dokumentumot, amelyben a szlovák nemzet létét és egyenrangúságát, valamint nyelvi, iskolai és adminisztratív jogait kívánták elismertetni, és egy autonóm Felső-magyarországi Szlovák Kerületet szerettek volna létrehozni. Megemlítendő, hogy egyik megfogalmazója Ján Francisci volt. Szarka László: *A szlovákok törté-*

– leginkább az előljárók – tiltakozott, míg Nyitrában csaknem 400 község. Tudomásukra jutott, hogy a megyéből is többen jelen voltak a „szláv gyülekezeten”. Mint írják: „Mi, mint Trencsénmegye tótajkú lakosai, kénytelenek vagyunk az ellen ünnepelesen tiltakozni”. Mivel „méltó gyanuval láttuk az említett gyülekezetre megyénk területén át oly egyéneket sietni, kik, mint az osztrák kormány bérenczei, alkotmányos szabadságunk fizetett ellenei, – és olyanokat, kik már 1848/9-ben fegyveres kézzel támadták meg anyaföldünket, kiknek akkor is holmi szlávországi szabadsági ígéretekkel sikerült elcsábítani egy kis töredéket, hogy az csakhamar kiábrándulván tapasztalja, miképp juttatják ugyanazon járom alá őt jutalmul, mint a többi büntetésül.”⁵³

Felettébb gyanús volna az aláírók névsora, ha a petíciót a dualizmus korának felső-magyarországi társadalmi közegében adták volna be, ám ekkoriban még nem indult meg a felfokozott magyarosítás(i szándék) gépezete. A magyarórság vádját öntudatlanul is elhárítják az aláírók, hiszen, bár a beadványt tiszta magyarsággal fogalmazták meg, a 112 aláíró közül 108-an szlovákul írták le a nevüket, a helység- és tisztségnéveknek pedig mindegyike ezen a nyelven szerepel.⁵⁴ A hungarus patriotizmus juthat eszünkbe róla, és nem is alaptalanul, hiszen „Az ország színe előtt valljuk: »hogy mi Magyarországot az abban lakó nemzetiségek közös hazájának, és ezeket testvéreknek tekintvén, mint magyarok (Uhri)⁵⁵ hazánk alkotmányos szabadságáért és integrációjáért élni és halni készek vagyunk most, mint készek voltunk mindig.«”⁵⁶

A bicsei kerület tehát politikailag kifejezetten aktív, ugyanakkor ellenáll mind a magyarosításnak (ezt Gerometta esete mutatja a legjobban), mind a „szlovákosítás”-nak. Amint látni fogjuk, ugyanez a terület hasonló módon egy emberként fogott össze tizenkét évvel korábban Eugen Geromettáért, amikor pánszlávizmussal vádolták, hasonló, egységes nyilatkozatot téve a községek előljárói által.

Az ellenfelek – 1848 tavaszán

A leírt konfliktus tehát egyáltalán nem volt szokatlan a felföldi régióban. Az adott eset vizsgálatánál azonban fontosak az előzmények is. Trencsén megye túlnyomórészt szlovákajkú népe (így a bicsei lakosság is) kitörő lelkesedéssel fogadta az áprilisi törvényeket, elsősorban a jobbágyfelszabadításról szólót.⁵⁷ Az ünnepi beszédek hangsúlyozták a vívmányokat, a köznemesség áldozatkészségét, a király jóságát. De hogy a többségében csak szlovákul értő tömegek is megtudhassák, mit jelentenek nekik a változások, ahhoz a törvények magyar

nete. Budapest, [1993]. 116.; Chmel, Rudolf (szerk.): *Szlovákkérdés a XX. században*. Pozsony, 1996. 564.

⁵³ *Az 1861-ik évi Magyar Országgyűlés*. III. kötet. Pest, 1861. 458.

⁵⁴ *Az 1861-ik évi Magyar Országgyűlés*, 459–460. Érdekes, hogy a lista első helyén az a Keblussek Miklós (a beadványon: Mikulas Keblussek) áll, akit Gerometta maga is megnevez vádlói között. (Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 371.) A második helyen pedig Jozef Malocsay, a lelképásztor utóda a gyülekezet élén. Egy éve volt ekkor Bicsén, helyzete nem lehetett teljesen független a nép hozzá való viszonyától, így talán nem tévedünk, ha azt mondjuk: tiltakozása a memorandum ellen nem váltott ki ellenkezést a hívők körében. Lombardini: *Eugen Gerometta*, 618. Megjegyzendő, hogy Malocsay keresztnévét tévesen Gáspárnak tudja Lombardini.

⁵⁵ Itt az *Uhor* szó többes számáról van szó, amely a történelmi Magyarország (Uhorsko) etnikailag-nemzetileg meg nem különböztetett lakosát jelöli.

⁵⁶ *Az 1861-ik évi Magyar Országgyűlés*, 458.

⁵⁷ Jászi Oszkár idézve: „A 48-as forradalomban is a jobbágyfelszabadítás gondolata megteremtette a lelkek azt a közeledését, melyre a kiegyenlítő nemzetiségpolitika épülhetett volna.” Jászi Oszkár: *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés*. Budapest, 1986. 120.

nyelvű szövegét szlovákra kellett fordítani. Ezt pedig Trencsén megye döntéshozói Eugen Geromettára bízta.⁵⁸ Emlékezzünk: nem telik el két hónap, és a június 21-i megyei ülésen kormányellenességgel is megvádolják ...

Holott Palugyai Imre nyitrai megyéspüspök csaknem egykorú visszaemlékezése szerint valahogy így történt a törvények kihirdetése: „Ha visszaemlékezem, minő kedvező viszonyban ezelőtt is állott emez egyházi egyén [Gerometta – D. J.], de különösen, midőn a múlt országgyűlésen hozott és hivatalos úton reá bízott törvények kihirdetése és magyarázata alkalmával összegyűlt sokaságot törvényes ösvény követésére, a magyar, mint diplomaticus nyelv tanulására ösztönzött úgyannyira, hogy emez eljárása minden rendű és rangnak nyilvános helyeslését nyerte, [...] hanem személye is legnagyobb népszerűségben részesült.”⁵⁹

Májusban pogromhangulat alakult ki a felvidéki megyékben, s ennek megfékezésében nagy szerepet vállalt Marsovszky Bernát is, aki személyesen is részt vett a zavargások leállításában Vágújhelyen. Eugen Gerometta pedig a biccsei katolikus közösség vezetőjeként „védelmezte az üldözött izraelitákat”.⁶⁰ Ez az adat azt mutatja tehát, hogy mind Marsovszky, mind Gerometta – a természetesen korántsem figyelmen kívül hagyandó humanista látásmód mellett – a közösség (megyei vagy helyi) vezetőjének érezte magát, akinek kötelessége a rend helyreállítása, a lakosság biztonságának és nyugalmanak megőrzése. De ez nemcsak a magától értetődő szembenállásra irányítja a figyelmünket, hanem Gerometta egy állítását is alátámasztja, amelyet később elemzünk a két fél választás előtti viszonya kapcsán.

Geromettáról már esett elég szó, most következzen hát a győztes ellenfél, Marsovszky Bernát. A Marsovszky középkori eredetű, trencsényi megyei nemesi család, a névadó – és Biccsetől alig néhány mérföldre lévő – Marsovát (valamint Miksovát) Zsigmond király adományozta nekik. Marsovszky Bernát édesapja, Marsovszky Károly a napóleoni háborúk harcai után, 1816-ban tért haza a korábbi családi birtokai töredékére, és felesége, Vachtler Karolina hozományával segítségével kiváltotta többi birtokát, majd felvirágoztatta azokat. 1859-ben 518 hold földet birtokol, így ő rendelkezik a 36. legnagyobb területtel és az 50. legmagasabb földjövedelemmel a megyében.⁶¹

Bernát két testvérrel, Móriccal és Jusztinnal együtt a szülői házában széles látókörű, gondos nevelésben részesült.⁶² Hogy milyen légkör lehetett az udvarházban, arról tanúskodik a három fiú sorsa. Bernát a forradalom hírére beállt a nemzetőrségbe, majd képviselőnek választották, és a magyar országgyűlés tagja maradt Debrecen, illetve április 14-e után. Amikor ellene mint debreceni képviselő ellen lefolytatták a nyomozást, halálraítélték, azután kiengedték, továbbra is jócskán adott munkát a rendőri megfigyelőknek, hiszen Kosuth-bankókat rejtegetett, és gyakran mutatkozott egy társaságban „kompromittáltakkal”.

⁵⁸ Rapant: *Dejiny slovenského povstania roku 1848–49*. I/1. 206., 262–264.

⁵⁹ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 366. Palugyairol egyébként úgy tudja a szlovák életrajzi lexikon, hogy nyitrai püspöksége alatt jelentősen támogatta többek között a szlovák lelkészeket is, vélhetően innen ismeri Geromettát is. *Slovenský biografický slovník*, 4. zväzok, 389.

⁶⁰ *Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja*, 548.; Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 369–373.; Közlöny, 53. sz. 246.

⁶¹ *Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja*, 547.; Fényes Elek: *Magyarország statisztikai, birtokviszonyi és topographiai szempontból. Részletes és kimerítő leírása az egyes vármegyéknek, s azokban a 100 holdnál többet bíró birtokosoknak és földjeik mennyiségének, a szolgabírói járások szerint az egyes városoknak, mezővárosoknak, faluknak és pusztáknak, az utolsó posta feljegyzésével*. I. köt. Pest, 1860. 16–20.

⁶² *Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja*, 547.

Móric a gimnázium után jogi tanulmányokat folytatott, amelyet 1840-ben, Pozsonyban fejezett be. 1841-ben, húszévesen már szolgabíró, két évvel később a megye reformnemesiségének az egyik vezére. A vágújhelyi pogromot az ő vezetésével verték szét, majd a szlovák légió betörésekor, a budatini csatában is helyállt. A szabadságharcban honvéd főhadnagyként harcolt, majd többéves emigrációba kényszerült.⁶³ Jusztinról szinte semmit nem tudunk, az egyetlen adatot Kozma György hagyta ránk: szerinte egy ötszáz fős gerilla-csapat vezére volt 1849-ben.⁶⁴

És van még valami, ami Marsovszky Bernát életére hatással volt, és az apától ered: a kapcsolat Biccsevel. Fentebb említettük, hogy a családi székhely melletti város egy órányi járásra volt Marsovától. De Marsovszky Károly esküdtként is működött itt 1826-ban, amit két, biccsei keltezésű levele is igazol.⁶⁵ Annak, hogy Marsovszky Bernát a városban vagy annak közvetlen közelében nőtt fel, mindekképpen befolyásolnia kellett a választását, mely szerint ő a biccsei kerületi jelöltség mellett döntött.

Megjegyzendő, hogy a két említett levél tisztán latin nyelvű, ezekből nem derülhet ki, hogy a család az asszimiláció melyik fázisában volt korszakunkban. Az 1803-ig meglévő családi levéltár ugyanis többnyire szlovák nyelvű iratokat tartalmaz, és csak elvétve szerepel köztük latin nyelvű – magyar pedig egyáltalán nem.⁶⁶ Így nem tudjuk, hogy az 1820-ban született Marsovszky Bernátnak a szlovák vagy a magyar volt-e az anyanyelve (véltően még az előbbi). Magyarul azonban bizonyosan tudott – ez követelmény volt a képviselőkre nézve.⁶⁷

A pozsonyi bencés gimnázium IV. grammatikai és két humán osztályát jeles tanulóként végezte el. További tanulmányait is valószínűleg Pozsony jogakadémiáján végezte. Már húsz évesen szerepel Trencsén megye tiszti karában, hiszen 1840-től aljegyző, később főjegyző lesz. Hogy milyen szerepet vállalt 1848 tavaszán, arról már esett szó.

Biccse, 1848. június 20. A választás története

Szemere Bertalan belügyminiszter 1848. május 22-én körrendeletet bocsát ki a városokhoz és megyékhez az új választások megtartásáról.⁶⁸ Ez minden bizonnyal Trencsén megyéhez is eljutott. Az ezután történekről van egy kerek narratív forrásunk, melyet vezérfonalként követve dolgozzuk fel a választás történetét. Ez pedig Eugen Gerometta beadványa a kormányhoz, melyben részletesen beszámol az esetről.

Első feladatunk természetesen az, hogy az adott forrást a hitelesség próbájának vessük alá. Mivel ez egy választási küzdelem egyik szereplőjétől származó dokumentum, csaknem magától értetődő az erős szubjektivitása, mindazonáltal a legkevésbé sem nevezhetjük propaganda-anyagnak, mégpedig azért nem, mert segítségünkre van egy egykorú forrás, amely kontrollként szolgálhat. Ez a Közlöny augusztus 1-jei számában található, ahol rövidítve

⁶³ Életrajzát lásd: Petrogalli Artúr: Marsó- és Jablonfalvi Marsovszky Móricz királyi tanácsos (1821–1887). In: *Tizedik évfolyam. 1887-i Évkönyv*. A Trencsén vármegyei Természettudományi egyesület megbízásából szerk.: Petrogalli Artúr. Trencsén, 1888. 27–30.

⁶⁴ *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja*, 547.; Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. 7. köt. Pest, 1860. 341. Kozma György: *Az 1848–49-iki magyar szabadságharc szereplőinek lexikona*. III. kötet. K–M. (OSZK Kézirattár) 330.

⁶⁵ OSZK Kézirattár, Levelestár, Marsovszky Károly, 1824. okt. 20., Bittse, 1826. május 20. Bittse

⁶⁶ Štátny archív bytča (ŠAB), Maršovský, VII. no 1.

⁶⁷ Csizmadia: *A magyar választási rendszer 1848–1849-ben*, 232–233.

⁶⁸ Csizmadia: *A magyar választási rendszer 1848–1849-ben*, 74.

közlük azt a terjedelmes levelet, amelyet a bicsei választókerület küldött, és amelyben hitet tesznek Gerometta hazafisága mellett.⁶⁹ (Nem mellékes megjegyezni: egy helyütt reflektálnak, melyből megtudhatjuk, hogy a hitet tevők „száma majd 30 000nyi”. Itt a tiltakozó iromány szerzői tehát maguk mögött tudják/szeretnék tudni a teljes választókerületet, lévén, hogy az általános szabályok szerint egy választókerület teljes – tehát nem csak a választó – népessége 30 000 körül mozgott.)⁷⁰ Az irat minden állítása alátámasztja a Gerometta által elmondott történetet.⁷¹

A másik hitelesítő tényező maga a fórum, ahova benyújtotta a kérelmét esete felülvizsgálatára. Ha valóban igaz rá a „pánszlávizmus” vádja, akkor nem próbálja meg kétszer is a megyei hatóságok előtt tisztázni magát (pedig megtette), hanem csatlakozik a „szlovák nemzeti felkeléshez”, vagy, ha ebben nem lát alternatívát, emigrál (ezt könnyen megtehetette volna, mint majd látni fogjuk). Ezzel szemben harmadszor már a pesti kormányhoz nyújtja be kérelmét azokban a napokban, amikor Bécsben Štúrék már a Szlovákföld elfoglalására indítandó hadjáratot készítenek elő ...

Érdekes hosszabban idézni őt magát és felvenni a történet fonalát ott, ahol elhagytuk, vagyis 1848 kora nyarán: „A bicsei választókerület más kerületek által is fölszólítva engem akart képviselőül. A megkövesült aristocrazia, mely titkos tanácskozmányában elhatározta, hogy amennyire csak lehet, megyénkben minnél több nemes menjen képviselőül a nemzetgyűlésre, bennem arisztokratikus céljaikhoz rossz eszközt szemlélvén, Marsovszky Bernátot, csak egy néhány hét előtt még igen jó barátomat, arra bírta, hogy az testvére által mindent elkövessen, miszerint netalántani kiválasztásom hajótörést szenvedjen.”⁷² Már említettük feljebb, hogy a megyei köznemesség nagyon gyakran összezárt, ha arról volt szó, hogy valaki nem közülük való nyerné el a pozíciót, így ebben az állításban nincs semmi meglepő. Annál furcsább a másik szál – Gerometta és Marsovszky barátsága. Valóban így lett volna? Ezt igazoló dokumentumok sajnos nem állnak a rendelkezésünkre, mindazonáltal az elvi lehetőséget mindenképpen fenn kell tartanunk. Hiszen a rokonszeri kapcsolatok több feltétele igaz volt rájuk.⁷³ Gerometta a leginkább előtérben lévő megyei ellenzékiek egyike volt a negyvenes évek második felében, s Marsovszky szintén következetesen ehhez a csoporthoz húzott. Vallás, életkor, műveltség, társadalmi pozíció⁷⁴ szempontjából is nagyon közel állhattak egymáshoz, nem beszélve a földrajzi közelségről.

⁶⁹ Sajnálatos módon csak egy töredéket közölnek ebből a levélből, pedig valószínűleg rengeteg értékes információt tartalmazott, mint arra utalásokból következtethetünk. Mindazonáltal a Közlöny szerkesztőinek hozzáállását mutatja, hogy a tiltakozó levelet látványosan kelletlenül közölték, többször említik a helyhiányt, amely miatt nem közlik a teljes dokumentumot. Ez minden bizonynyal többé-kevésbé igaz is, bár az erre való hivatkozás kissé furcsán hat, ha az újság következő oldalára lapozunk: itt a spanyol királynőről olvashatunk, aki terhessége idejére le kellett, hogy mondjon a táncról és a lovaglásról: „Mily nagyszerű feláldozás a népért!” Közlöny, 1. évf. (1848. augusztus 1.) 53. sz. 247.

⁷⁰ Csizmadia: *A magyar választási rendszer 1848–1849-ben*, 67.

⁷¹ Közlöny, 1. évf. (1848, augusztus 1.) 53. sz. 246.

⁷² Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 370.

⁷³ Petrussek, Miroslav: *Szociometria. (Elméletek, módszer és technikák)*. Budapest, 1972. 306.

⁷⁴ Egyikük egy ősi, katolikus család fia, másikuk pap, mindketten 28 évesek (*Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja*, 547.; Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 347.) a vidék társadalmában mindenképpen a legműveltebb rétegbe tartoznak, társadalmi pozícióik pedig mindkettőjüket alkalmassá teszik a regionális vezetői szerepre.

Marsovszky Bernát Móric nevű testvére szolgabíró volt, így indíthatott vizsgálatot, amelyben egy 10 pontból álló vádlajstromot hozott fel Gerometta ellen, aki állítása szerint sikerrel tisztázta magát a vádak alól.⁷⁵

„Ezután az összeírásnál vittek véghez mindenféle törvénytelenégeket, a fele sem íratott össze a törvény szerint elismert választóknak.”⁷⁶ Ezt a jelenlegi forrásadottságokkal nem tudjuk alátámasztani vagy cáfolni, az viszont tény, hogy Marsovszky Bernát a vármegye középponti választási bizottmánya választókat összeíró tagja volt.⁷⁷

Tudjuk azonban, hogy a falvakban általában – a dologidő miatt – nagyon nehezen ment az összeírás, hiszen a választókat jobban érdekelte a mezei munka, mint szavazati joguk biztosítása, és így – Gerometta állítása szerint az őt leginkább támogató szegényebb választók – család nélkül is kimaradhattak az összeírásból. Mindazonáltal az ilyen bizottságok manipulációira volt bőven példa még a Felföldön is, például Selmechányán vagy Dobsinán.⁷⁸ Az bizonyos azonban, hogy Gerometta valóban úgy tudta, hogy a választók egy jelentős részét kihagyták az összeírásból, hiszen – többek között – ennek a kivizsgálását kérte a kormánytól.

A következő állítás az, hogy a már így is hiányos választói kör jelentős része a választás napján elveszett. Itt esetleg a korabeli választásokon gyakorta alkalmazott intézményt, az itatást sejtethetjük a háttérben.⁷⁹

A káplán azzal a megjegyzéssel, hogy még ekkor is az ő pártja volt többségben, leírja a már ismert eseményt, a katonaság beavatkozását, amely által így Marsovszkyt választotta meg képviselőnek a kevés számú nemes és nemesi lekötelezett.⁸⁰ Ezzel a konfliktus jól illeszkedik a választásokról fejezetben elmondottakhoz, vagyis a megyei nemesi csoportosulás és a helyi képviselőt támogató népi–polgári tábor ellentétéhez.

A választás utáni órák leírása nem elég részletes, ezért ellentmondásos. Azt írja, hogy őt eltávolították, a választókat pedig megfélemlítették, hogy ne készülhessen a választási csalás ellen petíció. Nehezen értelmezhető, hogy ha egyszer a katonasággal kell szétkergetni a választóit, és a vád az ország területi épsége elleni mozgalom szervezése, akkor miért nem fogták el, miért mehetett el szabadon másnap Zsolnára, és miért járhatott a megyében szabadon.⁸¹

⁷⁵ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 370.

⁷⁶ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 370.

⁷⁷ *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja*, 548. Eszerint csak június 17-től tölti be ezt a tisztséget, de az adat hitelességét két tény is cáfolja. Az egyik, hogy legalább 14 nappal a választás előtt kellett az összeírást megkezdeni (Csizmadia: *A magyar választási rendszer 1848–1849-ben*, 89.), s így Marsovszky csak 3 napig tevékenykedett, a cikk ugyanakkor a ténylegesenél 10 nappal későbbre teszi a választás időpontját, július 1-jére.

⁷⁸ Csizmadia: *A magyar választási rendszer 1848–1849-ben*, 89–99.

⁷⁹ Lásd például Petőfi esetét. Csizmadia: *A magyar választási rendszer 1848–1849-ben*, 123.

⁸⁰ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 370.

⁸¹ Gondolat kísérletként egy analóg példát hozhatunk: Petőfi esetét. Őt ugyanúgy megvádolták a nép izgatásával, amiről tudjuk, hogy teljesen alaptalan volt, így természetesen ezzel az indokkal nem fogathatták el. Mivel a Geromettára mondott vádak egy jelentős részét meg tudjuk cáfolni, s ő a többiről is azt állítja, hogy csak rágalmak, – jobb híján – elfogadhatnánk azt a választ, hogy azért nem fogták el, mert nem volt miért. Érdekesség továbbá, hogy Geromettához hasonlóan Petőfit is pánszlávizmussal és „Tótország” megalapításának a szándékával vádolták. Csizmadia: *A magyar választási rendszer 1848–1849-ben*, 121–123.; Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 370.

Petíció azonban valóban csak négy nappal később, június 24-én született. Gerometta erről már csak utólag értesült, és kifejezetten elégedetlen mind a megfogalmazással, mind az indoklással: „Kár volt azt már elküldeni.” Habár a mandátummal kapcsolatos tiltakozó beadványról a nemzetgyűlési képviselők almanachja nem tud, az mégis létezett, hiszen a Közlöny idézett cikke is tud róla: „... e tárgyban már úgy is petitio küldetett a képviselőházhoz...”⁸²

A választás másnapján azonban tűz ütött ki a közeli Zsolnán, Gerometta szülővárosában, ezért odasiet a szüleit vigasztalando, hiszen az ő házuk is megsemmisült.⁸³ Hunfalvy János tizenöt évvel később még mindig találkozik a tűzvész nyomaival, hiszen például még a plébániatemplomot sem állították helyre ekkor.⁸⁴

A választást követő napokban Gerometta így nem tartózkodik Biccscén, csak 23-án este ér vissza. Itt nem kis meglepődéssel tapasztalja, hogy időközben az ügyben „valami titkos nyomozás történet, melyről senki nem tudott, csak ellenségeim;” „mivelhogy én az oroszral és Jellasiccsal tartok”.⁸⁵ Ezek tehát komoly vádak, úgy tűnik, először szembesítették ezzel. Így célszerűnek tűnik itt tárgyalni, mit is értettek ezen vád alatt. Az 1849 előtti magyar politika és az úgynevezett pánszlávizmus kapcsolatának – főként, hogy mit értettek a pánszlávizmus fogalma alatt – tárgyalására itt nincs hely,⁸⁶ így azt próbáljuk meg kideríteni, mit jelenthetett a vád, és milyen alapja volt Gerometta esetében.

Ő maga így fogalmazza meg a kérdéssel kapcsolatos álláspontját: „egyik pont a másikat nullificálja. Egyikből az tetszik ki, hogy az orosz abszolutizmussal tartok, egy másbul, hogy Magyarország a többi örökös tartományoktól teljes elszakításának vagyok barátja, egy más megint, hogy szláv köztársaságot kívánok. No hogy lehet ez? Ez politice impossibile.”⁸⁷

Ez így valóban az. Nehezen képzelhető el a reformkor végének egyik legkiemelkedőbb trencsényi ellenzékiéről, hogy az osztrák császár helyett az orosz cár uralma alá vágyik. Ennek alátámasztásához segítségül hívhatjuk Geromettának egy vélhetően nem szándékosan elejtett megjegyzését. Amikor arról ír a kormánynak, hogy a tévedést (ellenfeleinek) beismerni nem hiba, hanem hősi tett, így fogalmaz: „... a következetesség, ha valótlan dolgon épül, megszünt következetesség lenni, s én az ilyen orosz következetesség kedvéért már eléggé nyomorult állapotomat még nyomorultabbá nem fogom tenni ...”⁸⁸ Figyeljük meg: Gerometta az orosz jelzöt mindenképpen negatív értelemben, a hazugság szinonimájaként használja, s ha valóban egy véletlen megnyilatkozás ez, akkor sok mindent elmond az orosz birodalomhoz való hozzáállásáról.

Így, ha valami alapja lehetett a vádaknak, az a szlovák nemzeti mozgalomban való részvétel volt, amelynek látszólag folytatása volt a szlovák nemzeti felkelés, hiszen vezetői (Štúr, Hurban, Hodža) és résztvevői jelentős részben megegyeztek. Ugyanakkor, bár a nyelvi-

⁸² Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 370.; *Az 1848–1849. évi első népképviseleti országgyűlés történeti almanachja*, 548.

⁸³ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 370. Gerometta unokaöccse, Alexander Lombardini így ír erről: „1848. június 21-én ebéd után [...] tűz ütött ki Davidék portáján [...] Rövid idő alatt az egész várost elpusztította. A harangok megolvadtak. A kereszt leesett a toronyról, és összetörte a templom boltozatát ...” Lombardini: *Stručný dejepis slobodného mesta Žiliny*, 25.

⁸⁴ Hunfalvy János: *Magyarország és Erdély eredeti képekben. Történelmi és helyirati szöveggel*. Rajzolta Rohbock Lajos. Első szakasz: Magyarország. II. köt. Darmstadt, 1863. 115.

⁸⁵ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 371.

⁸⁶ A pánszlávizmus fogalmához lásd Szarka László: *Utószó. Pánszlávizmus – Rejtőzködő eszme vagy eszmetörténeti rejtély?* In: Rátz Kálmán: *A pánszlávizmus története*. Budapest, 2000. 406–418.

⁸⁷ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 372.

⁸⁸ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 369.

kulturális harc még felekezeti volt, a politikai (és később a fegyveres) konfliktusban már a legnagyobb részben evangélikusok vettek részt. Erre legjobb példa a lipcsei petíciót aláíró 30 értelmiségi, akik mindegyike lutheránus. Ahol némi sikert érhetett el a szlovák felkelés, azok általában a többségében evangélikus területek voltak. Trencsén megye pedig nem tartozott ezen területek közé – láttuk, Biccse 1843-ban csupán három evangélikus élt. Jellemző az eset, hogy a Frischeisen alezredes vezette hadtest, amely a Habsburg-párti szlovák önkénteseket volt hivatott támogatni, nem mert nekiindulni a hadjáratnak Trencsén megyén keresztül, mert félték az ellenséges érzelmű lakosságtól. Amikor mégis elfoglalták Zsolnát 1849. január 4-én, Štúr és Hurban lelkesítő szavainak hatására egy lélek sem jelentkezett önkéntesnek.⁸⁹ A Trencsén megyében született Štúr is, ismerve a vidék hozzáállását, határozottan elzárkózott a megyéből indítandó szlovák felkelés gondolatától.⁹⁰

Gerometta „pánszlávizmusa” tehát nem illik a képbe, hiszen ő katolikus pap volt, de maga a tény is, hogy képviselőnek jelöltette magát, mindenképpen mutatja, hogy nem fordult szembe a magyar politikával, hiszen a magyarországi törvényalkotásban kívánt részt venni. Trencsénnek a szlovák felkeléssel való viszonyát érzékelteti az a nyilatkozat is, amelyet a megyei evangélikus – tehát a felkelésre elvileg fogékonyabb – papság tett, és alig egy héttel a pánszlávizmussal megvádolt lelképásztor választási veresége után adtak ki. Ebben hitet tesznek az ország integritása mellett, és az ellene fellépő egyháziakat így nevezik: „eszköze a szolgaságnak”.⁹¹

Gerometta maga így ír a „pánszlávizmushoz” való viszonyáról: „... május 1-én az összegyűlt néhány ezernyi sokaságot minden pánszláv demonstrációktól visszatartottam [...] a nemzeti őrsereg alakításában és buzdításában segítségemmel élt sokhelyt a megyei tisztviselőség. Erről Trencsén megyében az utolsó gyerek is tud beszélni.”. Másutt pedig: „Én őszintén megvallom: hogy én azoknak, kik a tót litteratúra körét elhagyván, a politikába átalvitték pánszlávizmusi vágyaikat, ellensége vagyok, valamint ők is ellenségeim, mert bennem csalatkoztak, azt gondolván, mivel hogy én anyanyelvem kiművelése mellett munkálkodtam (a köznép könnyebb kiműveltetése érdekében tettem ezt) politikai vakmerőségeiket, miknek semmi haszna is, fogom követni ...” Amint észrevette leveleikben a törvénytelen utat, megszakította velük a kapcsolatot, s egyúttal kinyilvánította „Magyarország integritása melletti tántoríthatatlan ragaszkodásomat”.⁹²

Ezt alátámasztja a Közlöny már idézett cikke is (itt kivételesen szó szerint idézik a biccseiek panaszlevelét): „Mi, kiknek száma majd 30. 000nyi, becsületünk lekötésével tanúsítjuk – a közlők szavait [szerkesztői megjegyzés – D. J.] – hogy Gerometta Jenő sem nyilvános beszédeiben, sem privát társalgásában nem emlegetett szláv köztársaságot, sőt, mindig a Magyarhon iránti ragaszkodásra serkentett.”⁹³

Az idézet igazolja Gerometta azon állítását is, hogy a környékbeli lakosok – de legálábbis egy jelentékeny csoportjuk – tűzbe mentek volna érte. Erre hivatkozik ugyanis a káplán, amikor menekülését magyarázza: nem szeretett volna véres összecsapást, így in-

⁸⁹ Viktor: *1848–1849 legendája a szlovák történetírásban*, 85–88., 165–166.; Rapant: *Dejiny slovenského povstania roku 1848–49*. I/1. 295–296.

⁹⁰ Rapant, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848–49. Dejiny a dokumenty. Diel druhý. Povstanie septembrové*. II/1. Turčiansky Svätý Martin, 1950. 85.

⁹¹ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 339–340. Meglehet, hogy ez egy preventív jellegű nyilatkozat volt, azért, hogy biztosítsák magukat a Geromettáéhoz hasonló eset elkerülésére.

⁹² Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 369–373.

⁹³ Közlöny, 1. évf. (1848. augusztus 1.) 53. sz. 246.

kább Morvaországba menekült. Itt szükség is van a magyarázkodásra – ez a történet talán leggyanúsabb pontja abból a szempontból, hogy mégiscsak igazak-e a vádak. A szlovák légió nyugati támadásai rendre Morvaországból indultak. Ezt természetesen a kortársak még nem tudhatták, azon kívül Gerometta nem „csak úgy” szökött át a határon, hanem határozott céllal. Velké Karlovicébe, a határtól 2–3, Biccsetől körülbelül 30 kilométerre lévő faluba igyekezett, ahol néhány hetet töltött egy rejtélyes herceg társaságában, akivel régebb óta jó barátságban voltak. A herceg lehet a megoldás kulcsa is, esetleges politikai szerepvállalása például tisztázhatná/cáfolhatná Gerometta igazát. Addig olyan ellentmondásokkal kell szembesülnünk, mint hogy a pap hirtelen súlyos betegségbe esett, és ezért nem tért vissza Magyarországra, viszont ez idő alatt Karlovicében misézik, és a népnek prédikál.⁹⁴

Hazatérve értesül a vádpontokról: „egyetlenegy szó, ismétlem: egyetlenegy szó sincs igaz azokban, sőt, hogy éppen ellenkezőjét mondtam azoknak, mik ottan fel vannak jegyezve ...”. Mert „csak azon hazugságok lőnek alattomosan feljegyezve s a megyének béküldve, melyeket némely ellenségeim egészen elcsavart szavaimbul összekomponáltak ...”⁹⁵ Nem nehéz elképzelni, hogy a szlovák nemzettudatú, a szlovák nyelvet és kultúrát fejleszteni kívánó, a szegényebb – és itt: szlovák – népet támogató pap beszédei tartalmaznak olyan részeket, amelyeket kiragadva a szövegek környezetükből szemünk elé tárulhatnak a dolgozatunk elején ismertetett vádpontok. Hogy ekkoriban milyen emberpróbáló feladat volt „jó szlováknak” lenni, mi sem mutatja jobban, mint egy 1842-es petíció esete. Egy meglehetősen mértéktartó kulturális követeléseket tartalmazó beadványt fogalmaztak meg, és kifejezetten csak az értelmiség (mintegy 200 fő) körében terjesztették, hogy ne lehessen a nép lázításával megvádolni őket. A magyar nemesség válasza természetesen a „pánszláv lázítás” bélyege volt, hozzátéve, hogy az aláírók nem képviselhetik a teljes szlovák népet, tevékenységük csak „sötétben kullogó ármány”...⁹⁶

A nyomozás utáni, a vádemeléssel kapcsolatos részek Gerometta legkevésbé alátámasztható sorai. A trencsényi nemesség katarzisközeli állapotáról beszél, hogy a vádirat már az asztalon volt, de már maga Marsovszky sem akarta aláírni, és végül a káplán legnagyobb ellensége, Urbanovszky Móríc írja alá, amikor a főispán tudomására jutott mindez, akkor összeveszett a trencsényi urakkal...⁹⁷ Megjegyzendő, hogy ez a főispán ugyanaz a Marczibányi Antal, aki Gerometta „botrányos Ki-csapongásairól” beszámolt.

Urbanovszky a Biccsehez legközelebb eső faluban, Hliniken (a dualizmus korában Vágagyagos) élt az 1837-es nemesi összeírás szerint. Túl sokat nem tudunk róla, csak azt, hogy az 1861-es országgyűlésre a biccsei kerület közfelkiáltással választotta meg képviselőnek (bár azért ez is sokat elmond), de már két évvel korábban is vállalt hivatalt, ügyészként működött a városban. Gerometta szerint korábban 20 tanú előtt kijelentette, hogy ő a káp-

⁹⁴ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 347., 371. A falu birtokosa ekkor a Kinský család. Róluk úgy tudja az *Ottův slovník*, hogy a cseh főnemesség azon ritka családai közé tartoztak, akik mindenkor kitarítottak a természetes nyelvük, tehát a cseh mellett. Ezért lehetséges, hogy a rejtélyes herceg az ekkor a falut ténylegesen birtokló, Geromettával egyidős Eugen Kinský. *Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. XIII. díl. Praha, 1898. 1073. *Ottův slovník naučný*, XIV. 245. *Ottův slovník naučný*, XXII. 38.

⁹⁵ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 371.

⁹⁶ Arató: *A nemzetiségi kérdés története Magyarországon 1840–1848*, 120. Az esetről bőséges dokumentumgyűjteményt adott ki Rapant, Daniel: *Slovenský prestolný prosbopis z roku 1842. Dokumenty, díl II*. V Liptovskom Svätom Mikuláši, 1943.

⁹⁷ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 371–373.

lánt nem tarthatja pánszlávnak.⁹⁸ Egy biztos, ha hitelt adhatunk a lelkipásztor szavainak a megyei urak összeesküvéséről, akkor Urbanovszky ennek egy jelentős szereplője kellett, hogy legyen.

A kormány természetesen nem méltatta válaszra Gerometta kérelmét az egész ügy ki-nyomozására. Hogy erre hogyan reagált a biccei lelkipásztor, azt jelenleg a rendelkezésre álló források alapján nem tudjuk teljes bizonyossággal tisztázni.

A *barikádok* túloldalán ...

Gerometta mindenképpen csalódott lehetett, amikor rádöbbsent, hogy a két egymásnak fe-szülő nemzeti mozgalom között akkorák az ellentétek, hogy semmiképp sem lehet mind-kettőnek a tagja, pártolván azok legjobb s egymáséihoz hasonló törekvéseit. Így vagy csat-lakozik az egyikhez, vagy csalódottan visszavonul.

Daniel Rapant könyvében azt olvashatjuk, hogy Gerometta nem ítélte el az események miatt a teljes magyar nemzetet, csupán a trencsényi uraknak tulajdonította a vele történte-ket.⁹⁹

Azt azonban, hogy mi történt vele 1848 nyara után, csak sejteni lehet. Láthattuk, hogy minden forrásunk egy irányba mutat: Gerometta öntudatos szlovák, ugyanakkor haladó, liberális gondolkozású. A vele törtétek után azonban úgy tűnik – önmagát beteljesítő jós-latként – átsodródott a *barikádok* másik oldalára. A már említett *Wudce z Trnavi*-beli le-velben még azt állítja, hogy azok, akik az ország integritása ellen törnek, csupán visszaétek a nevével.¹⁰⁰ Daniel Rapant szlovák felkelésről szóló 12 kötetes munkájában csak egy adat mutatja Gerometta politikai álláspontjának a gyökeres megváltozását, ez pedig Ján Fran-cisci – ne feledjük, ők már kapcsolatban voltak az eperjesi társaság támogatásakor – egy levele, amiben a szlovák felkelőkről szólva azt írja, hogy Gerometta „tizenötezerrel” elébük megy. Ez azonban egy teljesen irreális szám volt,¹⁰¹ az értesülést szerző és az elfogott levelet író Franciscitól pedig nem tudunk meg semmit, hiszen a pelsőci kihallgatók sem jutottak vele semmire, Geromettáról annyit mond csak: „trencsényi catholikus pap”.¹⁰²

Jozef Lengyel sem tud a felkelésben való részvételről, de ő több tévedése miatt nem mérvadó e kérdésben. Az unokaöccs-történetíró Lombardini viszont annál inkább, hiszen tízéves koráig egy városban éltek, és meglehet, hogy a helytörténet iránt is Gerometta tette fogékonyra, hiszen a zsolnai születésű lelkipásztor több tanulmányt jelentet meg szülő-városáról. Anyai ágról is ő az egyetlen, aki az ifjú historikus első könyvére, egy Zsolna tör-

⁹⁸ Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. 11. köt. Pest, 1864. 408.; Ruzsoly József: *Országgyűlési képviselőválasztások Magyarországon 1861–1868. Az 1848. évi pozsonyi V. és kolozsvári II. törvények gyakorlati kormányhatósági és hazai helyható-sági levéltári források alapján*. Budapest, 1999. 76.; *Hof- und Staats-handbuch des kaiserthumes östereich für das jahr 1859*. Vierter theil. Wien. [1859], 110. ; *Az 1861-ik évi Magyar országgyű-lés*, 463.; Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 371–373.

⁹⁹ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. II/1. 110–111. Rapant kivonatossan közli Gerometta levelét, amelyet a *Wudce z Trnavi*-ben jelentetett meg, (nem véletlenül itt: a lapot Pelikán Nándor katolikus pap szerkesztette Nagyszombatban). Itt ismét megerősíti Magyarország integritása mel-letti meggyőződését, és azt mondja, hogy számára „a magyar [*uhorský*] nemzet kedves”.

¹⁰⁰ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. II/1. 110–111.

¹⁰¹ Arató Endre összesen 4000 főről tud. Arató Endre: *Egykorú demokratikus nézetek az 1848–1849. évi magyarországi forradalomról és ellenforradalomról. (Az 1848–1849. évi szlovák nemzeti mozgalom értékeléséről folytatott vitához)*. Budapest, 1971. 54.

¹⁰² Rapant, Daniel: *Slovenské povstanie roku 1848–49. Dejiny a dokumenty. Diel druhý. Povstanie septembrové*. II/3. Turčiansky Svätý Martin, 1947. 252–251.

téneti monográfiára prenumerál.¹⁰³ Az az anekdotagyűjtemény, melyet Lombardini Gerometta életrajzának összeállít, szintén arról tanúskodik, hogy a káplán gyakran mesélt unokaöccsének. A '48-as szlovák szerepvállalásról azonban nem ír, sőt még Marsovszky Bernátot is Mórícnak írja.¹⁰⁴

Így az egy teljesen félreérthető levelet mellőzhetnénk is, csak hogy nem tehetjük meg ugyanezt Gerometta már említett, *A szlovák szabadsághoz való jogáról* című cikke miatt. A cikksorozat legutolsó darabjában ugyanis a szlovák felkelés rövid összefoglalását adja. A látásmódja szinte teljesen megegyezik a szerkesztőével.¹⁰⁵ Ez pedig nagy fordulat az eddig elmondottakhoz képest, hiszen a redaktor nem más, mint Jozef Miloslav Hurban, akinek a neve teljesen összefonódott a szlovák fegyveres támadással. A biccsei pap mélységesen elítéli Kossuthékat és a szabadságharcot, többször kinyilvánítja a trónhoz való hűségét, felsorolja a szlovák áldozatokat, és végül, hogy miért nem lehetett sikeres a felkelés. Ez utóbbról, csakis, mint az egész cikkről elmondható, hogy azokat a mítoszokat jeleníti meg, amelyek mind a mai napig jelen vannak a szlovák történetírásban.¹⁰⁶

Mindez talán visszavetítve is megkérdőjelezhetné a fenti dolgot, azonban Gerometta a cikk végén világosan megnevezi a főbűnöst, aki nem más, mint „a »nemesi« magyarság”.¹⁰⁷ Gerometta tehát továbbra sem mond mást, mint amit már korábban is hangzottatott.

Azt, hogy Gerometta valójában mennyire volt a felkelés aktív részese, nem tudjuk. Egy Zsolna történeti monográfiájában azonban (amely nem megbízható minden szempontból) Ludovít Štúr szárnysegédjeként jelenik meg, másutt azt olvashatjuk, hogy „a szlovák felkelés résztvevője volt”,¹⁰⁸ az adat forrása azonban egyik helyen sincs megjelölve. Ezek alapján nem jelenthetjük ki, hogy a harci cselekmények aktív részese lett volna, annyi azonban biztos, hogy szoros kapcsolatban állt a szlovák légiókkal.

1849 után – Pechány Adolf elmondása szerint – a szlovák felkelés vezetőit „a bécsi kormány rendőri felügyelet alá helyezte [...], mint veszedelmes demagógokat; ugyanezt tették Geromettával”. Sajnos több konkrétumot nem tudhatunk meg róla, élte tovább az életét Biccseben. 1860-ban elhelyezték Nyitra szerdahelyre, Lombardini – akit meglehetősen hiteles forrásnak tekinthetünk – szerint szlovák nemzeti érzése és amiatt, hogy túlságosan őszinte volt. (Ennek némileg ellentmond az a tény, hogy Gerometta utóda, a már említett Jozef Malocsay ugyan tiltakozott a túrócszentmártoni memorandum ellen, de két év múlva, 1863-ban a Matica Slovenska alapító-támogató tagja lesz.) Az azonban lehetsé-

¹⁰³ A *Žilina, mesto v hornej Uhorskej* [Zsolna, felsőmagyarországi város] című cikkben megjelenik a Szlovákföld fogalma, Zsolna mégis „a mi Magyarországunk [Uhorsko]” városa. Gerometta, Eugen: *Žilina mesto v hornej Uhorskej, v stolici Trenčianskej, zo stanoviska dejepisného a právneho považovaná*. Orol Tatranski, II. ročník, (1846) 37–38. č. 289–293., 298–300.

¹⁰⁴ Lengyel: *Eugen Gerometta a Alexander Lombardini*, 263.; Rizner: *Bibliografia písomnictva slovenského*, 24.; Lombardini: *Eugen Gerometta*, 618–619.; Lombardini: *Stručný dejepis slobodného mesta Žiliny*, 75. Itt valószínűleg arról lehet szó, hogy a történet két szereplőjének a neve összemésődött Lombardini emlékezetében.

¹⁰⁵ Rudolf Pokorný cseh író több évtizeddel később a Slovenskeje Pohladi legjobb, legfontosabb munkáinak egyikét látja Gerometta cikkében. Pokorný, Rudolf: *Z potulek po Slovensku*. I. díj. Praha, 1884. 292–293.

¹⁰⁶ Kováč: *Szlovákia története*, 112–114. Itt Dušan Kováč Geromettához hasonlóan a szlovák nép nemzeti öntudatlanságát teszi felelőssé a sikertelenségért.

¹⁰⁷ Gerometta: *O náklonnosti Slovanov ku svobode*, 172–177.

¹⁰⁸ Halaj, Dušan – Maršina, Richard: *Žilina, dejiny a prítomnosť*. [h. n.]. 1975. 229. <http://www.kniznica-cadca.sk/kalendarium.htm> (2006. január 19.)

ges, hogy az ezidőtájt bekövetkezett politikai enyhülés összefüggésben van áthelyezésével. Ezután még tizenhét évet él, publikál, de már csak egyházi lapokba,¹⁰⁹ egy 1852-es fejszerűlése miatt pedig idegbetegség hatalmasodott el rajta. Egy szlovák vállalkozást támogat még, a Matica Slovenskát, felismerve annak jelentőségét a kultúra fejlődése szempontjából.¹¹⁰

Befejezés

Az elbeszélt történetből mégis sok mindent megtudhattunk. Bepillantást nyerhettünk a reformkori szlovák–magyar viszony problémáiba és ellentmondásaiba. Eugen Geromettanak két nehezen összeegyeztethető törekvése volt. Az őt körülvevő nehéz sorsú felső-magyarországi (szlovák) népért és anyanyelvéért legmesszebbmenőkig kiállt, a nyelv- és népművelést tartva elsődlegesnek. A Magyar Királyságot pedig hazájának érezte, és a liberális nemességgel tartott azok reformtörekvései miatt.

Ez a mentalitás néhány évtizeddel korábban még nem okozott volna problémát, a nemzetfogalom átalakulását okozó társadalmi változások korában azonban lehetetlenné vált összeegyeztetni a kettőt. Hiszen a szlovák nemzeti mozgalom ekkor már kibékíthetetlen ellentétben állt a magyarral, így, ha Gerometta magában össze is tudta hangolni a két identitást, ez már nem lehetséges akkor, ha aktív részesévé válik mindkét iránynak, és vállalja a tetteinek a nyilvános voltát. Ez 1848 előtt még sikerült is volna neki, 1848-ban azonban a két mozgalom véglegesen szakított egymással, és bár állítása szerint ő – eleinte – az előremutató magyar, és nem az aulikus szlovák álláspontra helyezkedett, igyekezete a magyar mozgalomba való betagozódás irányába – ezt szolgálta volna képviselőisége is¹¹¹ – kudarcba fulladt.

Ez azonban nem pusztán nemzeti ellentéteket takart, hiszen, ha jobban belegondolunk, az összeütközés hátterében reálpolitikai érvek álltak. Az elmondottak fényében látható ugyanis, hogy Marsovszky Bernátnak egyetlen esélye volt a képviselői hely megszerzésére: ha bármi áron eltávolítja ellenjelöltjét. A pánszlávizmus vádja kézenfekvő megoldásnak tűnhetett, és meg is lett az eredménye: a két mozgalom között nyilvánvalóan nehezen

¹⁰⁹ Az 1848 utáni cikkei egy kivétellel a Katolické Noviny (a továbbiakban: KN) hasábjain jelentek meg, többségükben 1877 tavaszán–nyarán. Írt többek között a római pápa világi hatalmáról, tévedhetetlenségéről, az állam és az egyház viszonyáról, valamint a házasság szentségéről a zsidókeresztény, illetve a polgári házasság felől közelítve meg a kérdést. Cikkeiben tehát csaknem valamennyi, a korszakban jelentős egyházi kérdésről értekezett, nagy történeti–filozófiai műveltségről tanúskodó írásait mindannyiszor a címlapon közölték. Gerometta, Eugen: *O potrebe svetskej surchovanosti rímského Pápeža*. KN, VIII. ročník, (1877) č. 10–11., 73–74., 80–81.; uő.: *O následkoch netečnosti čili ľahostajnosti náboženskej, poťahom na náboženstvo a štát*. KN, VIII. ročník, (1877) č. 13–14., 95–96., 101–102.; uő.: *O svázku manželskom u židov a u kresťanov, a o civilnom manželstve*. KN, VIII. ročník, (1877) č. 16–17., 113–115., 119–120.

¹¹⁰ Rapant: *Slovenské povstanie roku 1848–49*. I/2. 346.; Lombardini: *Eugen Gerometta*, 618–619.; Botto, Julius: *Dejiny Matice Slovenskej 1863–1875*. Turčiansky Svätý Martin, 1923. 11.; Rizner: *Bibliografia písomnictva slovenského*, 24.

¹¹¹ Ha sikerül Geromettát megválasztatni képviselőnek, az jelentős előrelépés lehetett volna a szlovák nemzeti mozgalomban. Hiszen bár az 1847–1848-as országgyűlésre Štúr is bejutott, de mint Zólyom város követének csak egyetlen kollektív szavazati joga volt az összes többi városi követtel együtt, tehát gyakorlatilag jelentéktelen erőpontot képezett (erről lásd Vesztróczy Zsolt: *Pozsony, mint a reformkori szlovák politikai élet központja. Kísérletek a szlovák nemzeti intézményrendszer kiépítésére az 1840-es években*. In: Czoch Gábor (szerk.): *Fejezetek Pozsony történetéből magyar és szlovák szemmel*. Pozsony, 2005. 324–327.

egyensúlyozó Gerometta a történetek után – bár ő még megkísérelt változtatni a kész helyzeten – egyértelmű állásfoglalásra kényszerítette.

Az esetet tárgyalva igazat adhatunk Vladimír Mináčnak is abban, hogy a magyarosító törekvések vezettek a szlovák nemzeti mozgalom politikai öntudatosodásához.¹¹² A mottóhoz visszatérve tehát, Gerometta hiába jutott el a magyar–szlovák eszme-barrikádokra, ott már senki nem értette meg a szavát.

JÓZSEF DEMMEL

*The History of an Election in Trencsén.
The Charge of Pan-Slavism and the Truth*

The paper discusses the political quest of Eugen Gerometta (1819–1887), a Catholic priest in Nagybiccse in the county of Trencsén and through this – with a microhistorical approach – it attempts to describe the dilemmas of the Slovak intellectuals living in Reform Period Hungary.

Through his grandfather, Gerometta was of Italian descent, but he was a priest with Slovak identity. Pursuing the development of education for and fostering the culture of the Slovak people, he played an important role in the Slovak national movement. Examples of this activity are his involvement in a society, called Tatrín, supporting the talented Slovak youth as well as his articles on the Slovak language and education or his fight against alcoholism widespread among Slovaks living in Upper Hungary. But unlike most Slovak intellectuals in Štúr's circle, he had close connections with the reform nobility, and – according to a confidential report – he was one of the four most active members of the opposition in the county of Trencsén in the second half of the 1840s. This explains why it was he in 1848 whom the comitatus commissioned to translate into Slovak and proclaim the April laws and why he was nominated in the Biccse constituency for the June elections.

As a Slovak intellectual, Gerometta made attempts to become a member of the Hungarian Parliament to promote, within the existing political framework, the bettering of the status of the Slovaks. That is, he meant to leave the path followed by Štúr's circle, who had been preparing armed resistance against Hungary for some time.

However, this delicate balancing between the two movements had to come to an end: his opponent in the elections, Bernát Marsovszky – with whom he must have been on good terms before – accused him of Pan-Slavism, and though the charge was groundless, Gerometta was forced to escape. Because of the electoral fraud he turned first to the county leaders then to the government for remedy but his request was ignored. As a result, though our sources are uncertain about this, he most probably joined or at least supported the Slovak legion when it launched an attack against the country at Myjava in late September.

His story is a good example for the possibilities and the eventual failure of Hungarian–non-Hungarian concord in the Reform Period.

---

¹¹² Mináč, Vladimír: *A parázis élesztése*. In: Mináč, Vladimír: *Összefüggések*. Ford.: Tózsér Árpád. Bratislava, 1980. 121–253.